

האיש עם המגבעת השחורה

רותם בר כהן ודורון הורוביץ, שליחי "מסע אחר",

יצאו לבריסל בעקבות רנה מגריט, אחד הציירים

הסוריאליסטים הידועים בעולם.

דבר בחייו המהוגנים, מתברר, לא העיד

על הסערות שהתחוללו בנפשו

כתבה: רותם בר כהן צילם: דורון הורוביץ

→ הבית ברחוב מימוזה שאליו עברו רנה וז'ורז'ט לאחר שמגריט החל להרוויח ממכירת ציורים. עד אז הוא עיצב פרסומות וקטלוגים בסטודיו קטן, אך שנה את העבודה הזאת. הבית החדש, מוקף גינה רחבת ידיים, משמש גם כיום למגורים

משתקפים רק בציורים, וגם אז רק אם מתעמקים במה שאינו גלוי לעין.

האשה שאיתו

רנה פרנסואה גייליין מגריט נולד ב-21 בנובמבר 1898 בעיירה לסיין (Lessines) ליד בריסל, הבכור מבין שלושה ילדים. אביו היה חייל, אמו – כובענית. כשהיה בן 14, התאבדה אמו בטביעה בנהר. כשמשו את גופתה מהמים פניה היו מוסתרות בכותונת לילה לבנה שלבשה, והדימוי הזה – דמות שפניה מוסתרות על ידי בד לבן – חזר והופיע בציוריו.

כשנה לאחר מות אמו הכיר מגריט אשה נוספת שתהיה לה השפעה מכרעת על חייו. ז'ורז'ט, לה נישא בשנת 1922, היתה עבורו יותר מבת לווייה: היא היתה מקור השראה, מוזה, עוגן בעולם ללא משמעות. למרות הרומנים שניהלו שניהם מחוץ לנישואים, הם תמיד חזרו זה לזה ולבית שחלקו בבריסל, ונשאו נישואים עד מותו של מגריט, באוגוסט 1967.

מגריט למד אמנות באקדמיה לאמנויות יפות בברייסל, ולפרנסתו עבד כמעצב גרפי במפעל לטפטים. אל הסגנון הסוריאליסטי הגיע בעקבות הצייר האיטלקי ג'ורג'ו דה קיריקו, שציורו "שיר אהבה" השפיע על מגריט עמוקות. מגריט מילא תפקיד מרכזי בהתארגנות של הקבוצה הסוריאליסטית הבלגית, שתפיסתה האמנותית והרעיונית היתה שונה מזו של הקבוצה

בפנים, המהוגנות הצנועה (או שמא הצניעות המהוגנת) צובטת את הלב: חדרים קטנים, מסודרים לאורך מסדרון צר, מרוהטים בפשטות נזירית. בחדר הקדמי יש שטיח עבה, פסנתר קטן, מדפי ספרים, כן ציור מירון שן. בחדר שמאחוריו – מיטה נמוכה עם כיסוי לבן, ולמרגלותיה כתמי הצבע היחידים: שידה וארון בגדים באדום בוהק, עיצוב של בעל הבית. מחלון המטבח נשקפת גינה צרה וארוכה, ממש כמו כל הגינות הצרות

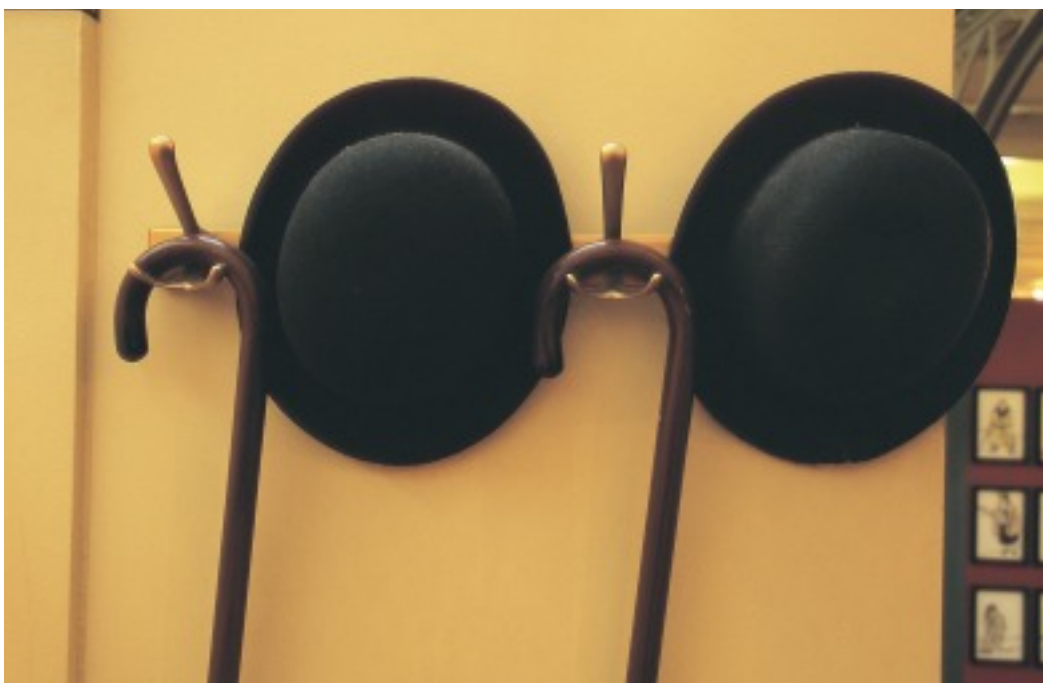
והארוכות של כל הבתים הצנועים והמהוגנים של רחוב אסגהם. בקצה הגינה, במקום שבו ניצב בדרך כלל מחסן כלים, עומד מבנה מעץ וזכוכית – סטודיו לעיצוב.

דבר בחיים המהוגנים האלה לא מעיד על החשיבה יוצאת הדופן שהיתה חלק מנפשו של בעל הבית. גם חייו המסודרים, האפורים משהו, לא הסגירו כי מאחור

רי הז'קט הכהה והמגבעת השחורה – כובע של "כל אדם" הוא קרא לה – הסתתר אחד הציירים הסוריאליסטים הידועים בעולם, שתמונותיו תלויות במוזיאוניים החשובים לאמנות, מפרז ועד ניו יורק.

כמו הריהוט הפשוט והפונקציונלי, כמו הבית המסורדר וישר הקווים, כמו השכונה המעט אפורה בעיר הצנועה והמהוגנת הזאת, כך חי גם רנה מגריט. כלפי חוץ הכל התנהל על מי מנוחות, הקיום הבורגני המושלם: איש, האשה שלה היה נשוי כל חייו הבורגנים, כלבם הקטן ולולו – בבית לבנים אדומות עם גינה. הסערות, הספקות, הסייטים ותחושת היתמות מאמו – כל אלה

→ "בגידת התמונות" ("La trahison des images").
"זו אינה מקטרת"
ציור: René Magritte
©ADAGP, Paris, 2004

← החפצים הקטנים שהרכיבו את חייו המסודרים, האפורים משהו, של רנה מגריט נראים בכל פינה בביתו שהפך למוזיאון, ואף צצו שוב ושוב בציוריו: המקטרת על השולחן, המגבעת השחורה על הקולב, הפמוטים על האח, פסלוני הכלבים על הפסנתר

חן של מגריט! הנה, זה היה הכיסא הקבוע שלו", הוא מצביע על הכיסא שעליו אני יושבת. בין אם זהו באמת הכיסא של מגריט או לא, אני מרכינה ראש ביראת כבוד. אני ומגריט. או לפחות אני והכיסא של מגריט. "פה מודדים אותך לפי קנה מידה אחד", אומר ניקור לס כשהוא חוזר עם הבירה והיין שהזמנו, "איך אתה משחק שחמט. את משחקת?", הוא שואל. כשאני עונה בשלילה, הוא מוסיף בעליזות: "לא נורא, יותר טוב שלא תתחילי. כשמתחילים, קשה להפסיק. הנה, אני יושב פה כל היום ומשחק. כל היום רק משחק ומשחק".

גם רנה מגריט נהג לבלות שעות רבות במשחקי שחמט. שעות רבות מדי, כפי שנהג לומר. אבל למרות מאמציו להיגמל, מגריט התקשה לוותר על הביקור היומי בגריניץ', וגרוע מזה: הוא נותר שחקן בינוני למדי. יום אחד, כך מספרת האגדה המקומית, כשחוב הבירה שלו תפח לממדים רציניים, פנה מגריט לבעל הבית והציע לצייר אותו בתמורה למחיקת החוב. "אני לא יודע מי אתה, אדוני", השיב לו בעל המקום, "אבל אם אתה מצייר כמו שאתה משחק שחמט – לא תודה".

פשטות נזירית

הבתים ברחוב אסגהם שבשכונת ז'טה (Jette) בברי-סל צמודים זה לזה בשורה ארוכה-ארוכה. קירות הלב-נים האדומות-חומות והחלונות הבלטים מעט אל הרחוב מציגים חזית אחידה ומסודרת. אל כל דלת מובילות מדרגות אבן פשוטות, וכך גם אל הדלת בבית מספר 135. מעל הפעמון תלוי שלט קטן ועליו מלה אחת: מגריט. לחיצה על הפעמון והדלת נפתחת כמעט מיד. "בונז'ור מאדאם", מברכת בנימוס אשה צעירה בסוודר אפור וזהו כדי לפנות מקום במסדרון הצר.

כבוד חג המולד מישוהו טרח להלביש את הילד המשתין, אותו פסל קטן שהפך לסמלה של בריסל, בחליפת סנטה קלאוס זעירה. בחוץ כל כך קר, שהתיירים עוצרים רק לרגע כדי לצלם את הפסלון שזרם מים יוצא מפתח במכנסיו האדומים, ורצים הלאה להתחמם באחת מחנויות השוקולד המהודרות בכיכר המרכזית, הגראן פּלאַס. לא קל לפלס דרך בזרם הקונים שגודשים את הרחובות, מחפשים אחר המתנה המושלמת. בביתני עץ שהוקמו במיוחד לקראת החג אפשר למצוא מיני מעדנים, צעיפים בסריגה ביתית, מפיות תחרה מסולסלות, בובות קטנות בעבודת יד, מגנטים ייחודיים, או פשוט לשותות יין חם מכוס חד פעמית.

דבר מאוירת החג הקדחתנית הזאת לא ניכר בקפה גריניץ'. מהשולחן הפינתי שלנו אפשר להשקיף על החלל הגדול, שקירותיו צבועים כתום-ורוד מצועצע, ותקרתו הגבוהה מעוטרת תבליטים. שלא כמו בבתי הקפה האחרים בבריסל, שהומים בשעת ערב מוקדמת זו בעובדים ששותים משהו לפני שיחזרו הביתה או בקונים שאוספים כוחות אחרי מסע קניות מתיש, בגריניץ' שורר שקט מוזר, שמופרע רק על ידי דפיקות קצובות. אלה הם הכלים שמועברים ממשבצת אחת לאחרת על לוח השחמט. אפשר לאכול פה, ואפשר, כמובן, לשתות, אבל מי שמבין עניין בא למטרה אחת: לשחק שחמט. ולמשחק המלכים, כך מתברר, אפשר להתמכר לא פחות מאשר למשחקי קלפים או קובייה. ברגע שדורון הצלם מעמיד את החצובה, עוזב ניקור לס, בעל הבית אפור השיער, את לוח השחמט שלו וממהר לשאול למעשינו. אנו מסבירים לו שבאנו לברי-סל בעקבות רנה מגריט, הצייר הסוריאליסט, והוא פורץ בצרפתית נרגשת: "מָה ווי, אתם יושבים בשול-

→ המטבח של מגריט בביתו שהפך למוזיאון. כמו הריהוט הפשוט והפונקציונלי, כמו הבית המסודר וישר הקווים, כך חי גם מגריט. כלפי חוץ הכל התנהל על מי מנוחות בורגניים, בבית לבנים אדומות עם גינה. הסערות, הספקות, הסייטים ותחושת היתמות מאמו – כל אלה משתקפים רק בציורים

מסעות מגריט בארץ הקודש

"מגריט שוא לנסוע", אומרת לורנס ברגרד, "הוא כמעט לא עזב את בריסל, חוץ מהשנתיים שבהן גר בפריז ומכמה ביקורים קצרים לערים שבהן נפתחו תערוכות חשובות שלו". לכן, ברגרד הופתעה כל כך כאשר גילתה במהלך המחקר שלה על מגריט צרור מכתבים שכתב מישראל. המכתבים מתעדים חופשה בת עשרה ימים, מ־12 עד 22 באפריל 1966, קצת יותר משנה לפני מותו.

במכתביו מספר מגריט כי למרות המלחמות הוא גילה ארץ נורמלית, עם אמנות מודרנית מפותחת, ואף הוסיף שבישראל מבינים את יצירותיו יותר מאשר במקומות אחרים. הוא כתב על תחושת הבית שהרגיש, אבל התאונן שבמסעדה במלון ביקשו ממנו לא לעשן בשבת וסירבו להכין לו טוסט של גבינה עם נקניק. את מכתביו מישראל חתם מגריט במלה "שלום".

על האח, פסלוני הכלבים על הפסנתר. ז'ורז' ניגנה בפסנתר, מגריט צייר. "איפה שז'ורז' היתה, שם הוא צייר", אומרת ברגרד. סרטונים ישנים שצולמו במצלמת 8 מילימטר מראים את מגריט לבוש חליפה כהה, מניח את הצבע על הברד בלי לטפטף ולו טיפה אחת על השטיח היפה של ז'ורז'.

לפרנסתו עיצב יחד עם אחיו פול פרסומות וקטלוגים בסטודיו הקטן שבקצה הגינה. באוזני חבריו התלונן שהוא שונא את העבודה הזאת, ובשנת 1946, כשהצליח להתפרנס ממכירת ציורים, נטש את הפרסום. כמה שנים לאחר מכן, כשהציורים נמכרו היטב, עזבו בני הזוג מגריט את הבית ברחוב אסגהם ועברו להתגורר בבית נאה, מוקף גינה רחבת ידיים, בשכונה מהודרת יותר. הבית ברחוב מימוזה 97 משמש גם כיום למגורים, ואפשר להתפעל ממנו מרחוק, כדי לא להפריע את מנוחת הדיירים הנוכחיים.

הקפה של ון ברוואן

"אני מקווה שפתוח פה ביום ראשון", אומרת לורנס ברגרד ולוחצת על הידית. מבחוץ זה נראה אבוד, בית הקפה La Fleur en Papier Doré סגור ומסוגר. אבל דחיפה קלה, הדלת נפתחת והנשימה נעצרת. לא רק כי הקור הצובט שבחוץ מתחלף בבת אחת בענן אפרפר וחמים של עשן, אלא משום שכהרף עין הרחוב הבלגי של שנות האלפיים, על מכוניותיו הנוצצות וחנויותיו האופנתיות, נשאר מאחור, וכמו בסרט מדע בדיוני אנחנו פוסעים אל תוך שנות השלושים של המאה העשרים.

שום דבר, כך נראה, לא השתנה במשך עשרות השנים שחלפו מאז נהגו מגריט וחבריו להיפגש בקפה הזה בכל סוף שבוע כדי לשחות בירה ולדבר, לדבר, לדבר. יוש-

← קפה גריניץ', שבו היה מגריט משחק שחמט. אפשר לאכול פה ואפשר לשתות, אבל גם היום, מי שמבין עניין בא למטרה אחת: לשחק שחמט. למרות מאמציו להיגמל, מגריט התקשה לוותר על הביקור היומי בגריניץ', וגרוע מזה: הוא נותר שחקן בינוני למדי

למשל), מגריט נחשב עוד בחייו לאחד מגדולי הציירים הסוריאליסטים בעולם.

ז'ורז'ט ורנה

הבית ברחוב אסגהם 135 בבריסל, בו חיו מגריט ואשתו ז'ורז'ט מ-1930 עד 1954, משמש כיום מוזיאון קטן, וכל מי שילחץ על הפעמון יזומן להיכנס ולשוטט במסדרון הצר, ולהציץ לחדרים הקטנים. המקום נותר פחות או יותר כפי שהיה בימים שבהם פול נוז'ה, לואי סקוטנר ושאר הסוריאליסטים הבלגים נהגו להתאסף פה בערבים כדי לחבר מנטשים עוקצניים, לצלם זה את זה מקפצים בגינה, להמציא שמות הזויים לציור החדש שבעל הבית צייר.

"החיים של מגריט היו מאורגנים מאוד", אומרת לורנס ברגרד, דוקטורנטית במכון לחקר מגריט שבאוניברסיטה הפתוחה של בריסל. את רוב זמנה ברגרד מעבירה בארכיונים: נוברת ומפשפת, קוראת ומעתיקה, מתארכת ומתייקת את אלפי המכתבים שכתב מגריט לחבריו, לסוכן האמריקאי שלו, לאשתו. "בכל בוקר מגריט היה קם, כותב כמה מכתבים, אוכל ארוחת בוקר, מצייר, יוצא לטיול עם הכלב, חוזר הביתה, אוכל ארוחת צהריים, מצייר, נפגש עם חברים. תמיד אותם חברים".

החפצים הקטנים שהרכיבו את הקיום הבנלי הזה נראים בכל פינה, ואף צצו שוב ושוב בציוריו: המקט-ברק על השולחן, הכובע השחור על הקולב, הפמוטים

הצרפתית. מגריט אמנם ניסה להתקרב אל הקבוצה הצרפתית בהנהגתו של המשורר ואבי הסוריאליזם, אנדרה ברטון, ואף עבר להתגורר בפריז בשנת 1927, אולם הוא לא מצא שם את מקומו, הן מבחינה אישית (יש סיפורים על ריבים קולניים בין ברטון לז'ורז'ט) והן מבחינה רעיונית.

בעוד הסוריאליסטים הצרפתים שאפו להגיע למציאות האמיתית בעזרת שחרור התת מודע והדמיון,

מגריט עשה זאת באמצעות הסתכלות מחודשת על המורכב והגדרתה מחדש של המציאות.

במבט ראשון, הציורים שלו נראים ריאליסטיים, אולם מבט נוסף מגלה כי תכונותיהם ותפקידם של החפצים שונו והוצאו מהקשרם ויוצרים משמעויות חדשות – רכבת נוסעים יוצאת מתוך אח, אנשים קטנטנים בכובעים שחורים ובמעילים, סמל הבורגנות המהוגנת, יורדים על העיר כמו טיפות גשם. כללי הפרספקטיבה והגרביטציה הופרו, מפגשים בלתי אפשריים בין עצמים שונים משבשים ומערערים את שלוותו של המתבונן.

לאחר שנתיים בעיר האורות, חזר מגריט לבריסל המוכרת והאהובה. הוא שב והתחבר עם הסוריאליסטים המקומיים, וביצירותיו החלו להופיע הדימויים המוכרים: איש חסר פנים בכובע שחור, תפוחים ירוקים, מקטרת, ציפור. על אף שחי חיים צנועים וחסרי ברק (בשונה מהמוחצנות הרועשת של סלבדור דאלי,

← "הנאהבים" ("Les amants")
ציור: René Magritte
©ADAGP, Paris, 2004

→ קפה לה פלייר. כאן
נהגו להיפגש מגריט
וחבריו בכל סוף שבוע.
המון תמונות בכל מקום

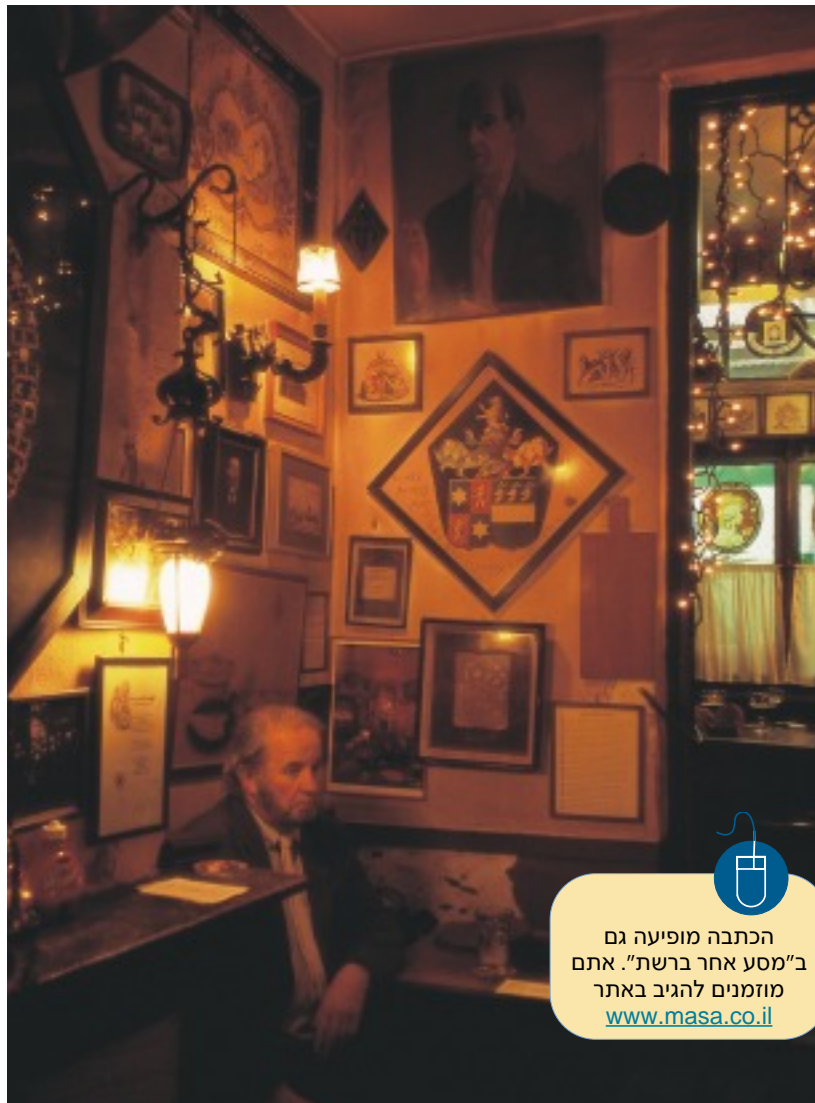
שייך לזמן אחר, לחיים אחרים.
על אחד הקירות, מאחורי זכוכית, תלויים פתקים
בצרפתית. ברגד מסבירה שאלו פתגמים ומשפטים
משעשעים שחיבר גריט ון ברואן, בעליו של הקפה
בתקופת מגריט. לפני כן היתה לו גלריה לאמנות וכך
הוא הכיר את כל הציירים וכל הציירות הכירו אותו.
כשפתח את הקפה הזה, הם מיהרו להפוך אותו לבי-
תם השני. כשמישהו מהם התקשה לשלם חשבונות,
מכר ון ברואן עבורו ציורים למכריו האספנים.

המצאת הבדידות

בחנות של המוזיאון לאמנויות יפות בבריסל, בתום
שיטוט ארוך בין ציוריו של מגריט (כולל סדרה צבעור-
נית ומזרה שצוירה לאחר מלחמת העולם השנייה),
אני קונה דיסק מחשב שמבטיח "מפגש סוריאליסטי
עם הצייר". במשרד בתל אביב, המפגש הראשוני עם
הדיסק אכן מעט סוריאליסטי, ואני נדרשת לשנות מיני
הגדרות במחשב. לאחר שהדרוש שינוי משתנה, החדר
מתמלא לפתע בצלילים דיסהרמוניים ועל הצג מופי-
עים ריבועים שחורים. בכל ריבוע כתובה שאלה: למה
אתה מצייר? מה תצייר מחר? מה מסתתר בציורים
שלך? כמה עולה ציור?
אני בוחרת בשאלה, "האם אתה בודד?" ולוחצת על
העכבר. פרצופו העגלגל של מגריט מופיע בריבוע. הוא
נראה עייף. "לא באופן מיוחד", עונה האיש, שהבדי-
דות נשקפת מכל ציוריו. "אני מוקף בכל כך הרבה
חפצים, שלא הייתי מגדיר את עצמי בודד".

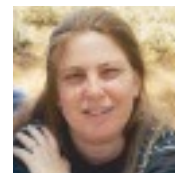
תודת המערכת ל:

Catherine Langue, Office de Promotion du Tourisme
Wallonie Bruxelles (www.opt.be)
Eric Deville, Brussels International Tourism & Congress
(www.brusselsdiscovery.com)
Roby Herskovicz, SN Brussels Airlines, Tel Aviv
(www.flySN.com)
Noemi Rubin, Commissariat General aux Relations
Internationales de la Communauté Française de Belgique
(CGRI) Wallonie Bruxelles (www.wbri.be)
Gino NALE, Embassy of Belgium, Tel Aviv
(belgianexports@bezeqint.net)

הכתבה מופיעה גם
ב"מסע אחר ברשת". אתם
מוזמנים להגיב באתר
www.masa.co.il

בי הקפה העכשוויים, שכל אחד מהם יכול להיות צייר
סוריאליסטי או לכל הפחות מחבר מנשר עוקצני, נשע-
נים בעניין לעבר בן שיחתם, כוס בירה ביד אחת, סיג-
ריה בשנייה, ומדברים, מדברים, מדברים.
בריסל המכופתרת והמעונבת, זו של אלפי הפקידים
של האיחוד האירופאי, נראית רחוקה כל כך. הבאז
הנעים שממלא את האוויר, הקירות המתקלפים,
התאורה העמומה, כיסאות העץ הקטנים והלא נוחים,
השולחנות הכהים, ובעיקר התמונות – המון תמונות
בכל מקום, גם מעל משקופי החלונות והדלתות. הכל

יותם בר כהן –
עיתונאי, עורכת "מסע
צעיר", מגזין לילדים
מבית "מסע אחר". גרה
ברמת גן

דורון הורוביץ – צלם
ומרצה לצילום ואמנות.
מצלם לכתבי עת שונים
בארץ ובח"ל.
גור בזכרון יעקב

חידע ש י

טל': 32-2-511-41-67.
■ **מוזיאון לאמנויות יפות בבריסל:**
Musées Royaux des Beaux Arts,
9 Rue du Musée, 1000 Bruxelles
www.fine-arts-museum.be, 32-2-508-32-11

■ **מוזיאון מגריט:** 135 Rue Essegheem, 1090 Bruxelles
טל': 32-2-428-26-26, www.magrittemuseum.be
■ **קפה לה פלייר:** 53 Rue des Alexiens, 1000 Bruxelles
טל': 32-2-511-16-59
■ **קפה גריניץ':** 7 Rue des Chartreux, 1000 Bruxelles